

UDK 316.334.5:159.953.3
316.723:159.953.3
316.334.56(497.5 Vukovar)

Prethodno priopćenje
Primitljeno: 3.2.2014.
Prihvaćeno: 23.3.2014.

DRUŠTVENA DINAMIKA I SIMBOLIZACIJA PROSTORA. ISTRAŽIVANJE OBLIKOVANJA MENTALNIH MAPA STANOVNIKA VUKOVARA

Mateo Žanić

Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar“ – Centar Vukovar
204. vukovarske brigade 6, pp 58, 32 000 Vukovar
e-mail: matezanic@yahoo.com

Sažetak

U radu se analizira komunikacijski proces u kojem se oblikuju pojedini urbani simboli i način na koji se odvija njihova kolektivna recepcija. U tom kontekstu analizira se način na koji je u Vukovaru došlo do formiranja simbola na razini imaginarnih značajki te u kojoj mjeri ti simboli utječu na formiranje mentalnih mapa stanovnika grada. U radu se također analiziraju i stavovi prema poželjnosti izlaganja pojedinih povijesnih razdoblja i događaja u Gradskom muzeju Vukovar.

Rezultati istraživanja, provedenog 2012. godine u Vukovaru, potvrdili su hipotezu kojom se tvrdilo da obrazovanje ispitanika neće biti povezano s vrednovanjem značajki grada niti poželjnosti pojedinih sadržaja u muzeju te hipotezu prema kojoj će pripadnici dviju najbrojnijih etničkih skupina različito vrednovati simbole koji odražavaju važnosti ratnih događanja iz 20-og stoljeća za identitet grada. No, u istraživanju nije potvrđena hipoteza kojom se tvrdilo da dob nije povezana s vrednovanjem urbanih simbola.

Ključne riječi: *mentalne mape, simboli, Vukovar, kolektivno sjećanje, značajke grada*

1. UVOD – URBANI PROSTOR I OBLIKOVANJE SIMBOLA

Istraživanje imaginarne dimenzije gradova postalo je jednim od značajnih područja istraživanja kulture gradova. Pritom se istraživanje imaginarnog problematizira paralelno s kategorijom „stvarnih“ gradova. Dok su stvarni gradovi oni proživljenog osobnog iskustva, zgrada i cesta, zamišljeni gradovi su proizvodi „književnosti, popularne kulture, anegdota i sjećanja“ (Stevenson, 2003:113). Svijet umjetnosti dugo je vremena uživao povlašteno mjesto u analizama koje su se bavile zamišljanjem nekog prostora, bilo da se radi o gradu, regiji, državi ili pak kontinentu. Značajni hrvatski književnik A. G. Matoš napisao je tako da „gradovi bez svojih pjesnika nisu gradovi. Stara Atena i danas živi, dok je Kartaga mrtvo slovo“ (Nemec, 2010:36). Premda umjetnička, osobito književna, obrada prostora nije izgubila na svom značaju, primjetno je da od 80-ih godina 20-og stoljeća ovo postaje izazovnom temom i brojnim znanstvenicima iz društvenih i humanističkih znanosti. U svojoj utjecajnoj analizi nacije kao zamišljene zajednice B.

Anderson nije zaobišao pitanje oblikovanja nacionalnog prostora, P. Nora o Francuskoj govori kao o simboličkoj tvorevini dok E. Said piše o Orijentalizmu kao istovremeno disciplini pomoću koje se Orijentu sustavno pristupalo kao predmetu znanosti, otkrića i prakse, ali i kao skupu snova, slika i vokabulara putem kojih se nastojao predstaviti taj dio svijeta (Anderson, 1990; Nora, 1990; Said, 1999). Obnovom interesa za istraživanjem kolektivnog sjećanja, do kojeg također dolazi krajem dvadesetog stoljeća, u centar pažnje dolazi pitanje na koji način važni događaji iz prošlosti grupe s kojom se pojedinac identificira utječu na njegovo zamišljanje prostora.¹ Time se ponovno aktualizira problem odnosa prostora, kolektivnog sjećanja i zajednica koji potječe još od M. Halbwachsa (Middleton i Brown, 2005; Žanić, 2013). U tom kontekstu prostor se pojavljuje kao izniman resurs koji svoju posebnu vrijednost dobiva putem procesa označavanja i imaginarnog zahvaćanja koji počiva na komunikacijskom procesu čiju dinamiku valja analizirati. Pri analizi konkretne urbane cjeline ovaj proces obuhvaća preradu pojedinih gradskih područja i motiva u noseće urbane simbole, a potom i analizu u kojoj mjeri pojedini simboli utječu na strukturiranje mentalnih mapa stanovnika. Mentalne mape omogućavaju klasifikaciju znakova iz okoline te ih se može shvatiti kao „recepte, kalupe ili sheme u koje pokušavamo uklopiti utiske koje prikupljamo čitavog života i pomoću kojih pokušavamo unijeti malo reda u svijet, pridajući mu kakav-takav smisao“ (Todorova, 2005: 84). Za problematiziranje mentalnog mapiranja u urbanom prostoru posebno je važan rad K. Lyncha kod kojeg postoje i naznake toga da homogenost grupa utječe na doživljaj prostora pojedinca (Lynch, 1974). Međutim, dok se Lynchov rad prvenstveno bavi orijentacijskom ulogom mapiranja, kasniji radovi skreću pažnju na identitetsku važnost prostora te na kulturnu obradu pojedinih gradskih sadržaja koja povratno utječe na njihovo vrednovanje (Wirth-Nesher, 2001).

U ovom radu cilj je sociološkom analizom oblikovanja urbane simbolike te recepcije i strukturiranja značenjskog polja od strane današnjih stanovnika grada Vukovara odgovoriti na sljedeća pitanja:

1. Na koji način su oblikovani ključni reprezentanti gradskog identiteta na razini imaginarnih značajki. Zbog opsega teme analiza će se koncentrirati na formiranje simbola na imaginarnoj razini ključnih značajki grada, dakle, ključnih predodžbi koje su formirane kako bi predstavljale grad kao cjelinu, a tiču se historijskog i geografskog pozicioniranja grada.² Osim toga, analizirat će se i rezultati odgovora ispitanika na pitanje o poželjnosti izlaganja pojedinih razdoblja i događaja u novoobnovljenom Gradskom muzeju Vukovar za koje držimo da također doprinose razumijevanju toga kako građani doživljavaju identitet grada.³

1 Kolektivno sjećanje odnosi se na načine i sadržaje putem kojih pripadnici neke grupe reprezentiraju prošlost grupe. Pritom se drži da su reprezentacije prošlosti bitne za određenje identiteta grupe (Misztal, 2003).

2 Držimo da se urbani simboli, osim na imaginarnoj dimenziji ključnih značajki, mogu oblikovati na još dvije razine i to performativnoj i teritorijalnoj. Analiza oblikovanja simbola na ovim razinama u slučaju grada Vukovara može se pronaći u radovima: Kardov (2006), Žanić (2008).

3 U ovom radu polazi se od koncepta simboličkog identiteta grada razvijenog u radu Žanić i Kufrin (2013).

2. U kojoj mjeri su ključne reprezentacije grada prihvaćene od strane današnjih stanovnika grada kao definirajući čimbenici gradskog identiteta.

3. Postoje li među skupinama stanovnika razlike u predodžbi grada i na koji način se te razlike mogu interpretirati. Razlike u predodžbi grada analiziraju se s obzirom na dobne, obrazovne i etničke karakteristike ispitanika.

Povezujući koncepte mentalnih mapa i ključnih reprezentacija grada, cilj je utvrditi postojanje društvene dinamike koja uklapa pojedince u kulturnu povijesti grada. Drugačije rečeno, cilj je utvrditi u kojoj mjeri nam društveni procesi mogu pomoći u razumijevanju veza između naizgled individualnih i nepredvidivih odnosa između imaginarnog i stvarnog grada.

2. GRAD VUKOVAR – OZNAČAVANJE PROSTORA I VREMENA

Grad Vukovar se u mnogim aspektima sporo i teško oporavlja od razaranja kojem je bio izložen 1991. godine. Po rezultatima istraživanja koje su, na reprezentativnom uzorku stanovnika Hrvatske, 2006. godine proveli Bagić i Skoko, vidljivo je da je *image* grada dominantno određen ratnim događanjima i posljedicama. Na pitanje „Koji pojam najbolje opisuje Vukovar danas?“ 34% ispitanih odgovorilo je da je to „grad heroj“, a značajan postotak odgovora odnosio se i na opcije „žrtvovani grad“ (24%) te „siromašni grad“. Postavlja se pitanje na koji način stanovnici grada doživljavaju grad, u kojoj mjeri se oni odlučuju za pojedine gradske značajke i može li se na temelju njihovih odgovora zaključiti da je rat na lokalnoj razini ostavio kao posljedicu „podijeljeni grad“.

Potrebno je, stoga, nešto reći o povijesti grada i to na način da ćemo pratiti prije povijest koja je predstavljena u onim materijalima kojima je svrha reprezentiranje grada, nego rekonstruirati moguće tenzije između reprezentacija i stvarne prošlosti. Rekonstruirajući povijesne preglede držimo da se mogu izdvojiti pet povijesnih slika na koje se stavljalo težište u prikazu grada: grad nasljeđa vučedolske kulture, barokni grad, grad radničke tradicije, grad antifašizma i grad heroj (Majski, 1975, 1976; Marić, 2005). Ovim povijesnim predodžbama mogu se pridodati još tri koje se tiču imaginarne obrade geografskog pozicioniranja grada i to grad na Dunavu, srednjoeuropski grad i grad u kojem se prožimaju balkanski i srednjoeuropski utjecaji (Vukovarske novine, 1970-2013).

Najstarije značajke šireg gradskog područja odnose se na iznimna dostignuća Vučedolske kulture za koju se drži da je trajala od 3000 g. p.n.e do 2400/2200 g. p.n.e. Unutar ove kulture razvijene su nove metalurške tehnike te postupci vezani za izradu keramičkih predmeta (Durman, 2004). Na području Vukovara nalazi se lokalitet Vučedol na kojem je 1938. iskopana kuća megaron, a potom pronađen i keramički predmet koji je postao simbol grada: vučedolska golubica. O značaju ovog nasljeđa za vukovarski kraj svjedoče i tri izložbe koje su u posljednjih tridesetak godina bile posvećene temama vezanim za vučedolsku kulturu: „Vučedol – tri tisućljeća prije nove ere“ iz 1988., „Vučedolski orion“ iz 2000. te „Vučedolski hromi bog“ iz 2004.

Godine 1231. prvi put se u službenim spisima spominje ime grada, no zbog kasnijih ne- daća, naročito ratova protiv Turaka vođenih na ovom području, dugački period povijesti

je ostavio relativno malo tragova. Tek će razdoblje 18. stoljeća biti ono u kojem se Vukovar ubrzano izgrađuje i koje će dati poseban pečat gradu o kojem će se govoriti i kao baroknom Vukovaru (Karač, 1994). Najpoznatiji motivi tog grada ostat će vidljivi na baroknom trgu u Starom Vukovaru na kojem su smješteni brojni kasnobarokni objekti. R. Ivančević je 1986. godine pisao: „...možda je u Hrvatskoj Vukovar danas najbogatiji grad spomenicima vrhunske kvalitete i jedinstvenog baroknog duha“ (citirano prema Karač, 1994:267).

Premda će kraj devetnaestog stoljeća predstavljati po nekima zlatno doba razvoja grada, imaginarne strukture će se naročito oblikovati kroz tri značajke iz burnog dvadesetog stoljeća. Naime, tek s početkom dvadesetog stoljeća u Vukovaru se osjećaju rezultati ključnih modernizacijskih procesa industrijalizacije i urbanizacije kao porasta broja gradskog stanovništva.⁴ Ovi procesi naročito dolaze do izražaja tridesetih godina, nakon što se formira satelitski industrijski grad Bata-ville. Do formiranja tog naselja dolazi nakon što s radom počinje tvornica „Bata“ koja će do kraja Drugog svjetskog rata biti najveći proizvođač obuće u tadašnjoj Jugoslaviji (Hrelja, 1971). U Borovu su do 1936. bile podignute 122 stambene zgrade od sirove cigle te velika zgrada kapaciteta 200 ležaja za neoženjene radnike. Povoljan geografski položaj kao i postojeća industrijska infrastruktura pridonijeli su tome da i u komunističkoj Jugoslaviji Vukovar bude snažno industrijsko središte s visokom razinom zaposlenog stanovništva. Slikom Vukovara dominirala je predodžba o snažnom industrijskom postrojenju Borovu, koje je zauzelo položaj nekadašnje Batine tvornice, a postojalo je još nekoliko snažnih ekonomskih aktera kao što su Vupik ili Vuteks. Sve to pridonijelo je stvaranju slike radničkog grada koja je imala i svoju ideološku konotaciju. U razdoblju od kraja Drugog svjetskog rata do 1991. godine još će jedna značajka imati izniman javni značaj, a to je Vukovar kao antifašistički grad. Kako je Drugi svjetski rat bio shvaćen i kao borba protiv okupatora i kao narodna revolucija, on će biti predstavljen kroz ogromnu žrtvu naroda te kroz iznimne sposobnosti komunističke partije. U bogato opremljenoj monografiji „Vukovarska komuna 1945-1975“ ovi će procesi biti prikazani na sljedeći način: „Na teror okupatora narod je odgovorio još čvršćim povezivanjem sa svojom KPJ. Udarne grupe na vukovarskom terenu bile su konstantna opasnost za neprijatelja. Stvoreno je raspoloženje za masovni odlazak u narodnooslobodilačku vojsku“ (Majski, 1976:9). Po svršetku rata na području grada se izgradio niz spomenika ratu, a najznačajnije mjesto sjećanja je postao Dudik na kojem su tijekom Drugog svjetskog rata vršila pogubljenja. Osim toga brojne knjige i članci bit će posvećeni ovoj temi, a u kontekstu proslave tridesetogodišnjice oslobođenja grada od fašizma u Vukovarskim novinama objavljena je pjesma M. Stankovića u kojoj se opjevava novo rođenje grada:

*„Vukovar slavi i blista. Veći od sebe. Jer bio je i borac i graditelj ...
Grad u novom odjelu, u srcima četrdeset hiljada žitelja nastavlja svoj hod. Za njegov trideseti*

⁴ Demografske studije tako pokazuju da se unatoč nepovoljnim utjecajima dvaju svjetskih ratova broj stanovnika grada od 1900. do 1990. povećan za gotovo pet puta (Živić, 2012).

*rođendan zadjenut ću mu za rever najljepši
proljetni cvijet – slobodu“*

(Stanković, 1975:1).

Ipak, tek petnaestak godina nakon što je u pjesmi opjevana sloboda, grad je u novom ratu potpuno razrušen. Pobuna lokalnih Srba praćena agresijom Jugoslavenske narodne armije na Hrvatsku dovest će do toga da se upravo u Vukovaru dogode najveća stradanja stanovnika, kulturnog nasljeđa i svih ostalih sadržaja koji čine jedan grad. Razrušeni grad postao je i Srbima i Hrvatima iznimno važnim prostorom označavanja, Srbima kroz slike oslobođenog grada i svetog srpskog prostora, a Hrvatima kao grada koji je omogućio slobodnu Hrvatsku (Žanić, 2008). Međutim, simbolički značaj, kojim se sažimaju događaji iz 1991., zadržala je samo slika grada heroja, slika koju je u hrvatskoj javnosti postala istoznačnica za sva razaranja koja su se u gradu dogodila kao i za ulogu koju je grad imao u stvaranju države. U hrvatskoj javnosti događanja iz 1991. zadobila su iznimno mjesto u tumačenju Domovinskog rata pa i hrvatske povijesti (Rogić, 1993). Istovremeno, brojni su motivi koji simboliziraju razaranja Vukovara te agresiju na Hrvatsku pretočeni u različite proizvode masovne kulture kao što su majice, razglednice, poštanske marke, a o događajima u Vukovaru je snimljeno i nekoliko igranih te brojni dokumentarni filmovi.

Slika oslobođenog grada koju je promicala srpska strana dugoročno nije zadržala simboličku snagu prvenstveno zbog toga što su Srbi izgubili nadzor nad ovim područjem. Ipak, to ne znači da neki akteri iz srpske javnosti i dalje ne vide Vukovar kao srpski grad. Dovoljno je navesti „politički skandal“, koji također nije bez značajnih imaginarnih sastavnica, nastao zbog izjava predsjednika Srbije T. Nikolića. On je, naime, u razgovoru s novinarom *Frankfurter Allgemeine Zeitung*a komentirao činjenicu da je broj Srba u Vukovaru porastao u razdoblju od 2001. do 2011. izjavio: „Tome je tako jer je Vukovar bio srpski grad. Tamo se Hrvati nemaju što vraćati“ (Živić, 2012). Kasnije je T. Nikolić pojasnio da je mislio da su Knin i Vukovar bili oduvijek srpski gradovi po strukturi stanovništva, a ne po nekim drugim kontekstima.⁵

Osim navedenih povijesnih značajki uz Vukovar se mogu povezati i one koje se tiču geografskih karakteristika grada. Kao prvo grad Vukovar smješten je uz rijeku Dunav što će samo po sebi predstavljati nezaobilaznu informaciju u predstavljanju grada. Dunavski položaj imao je dakako višestruki utjecaj na izgled i funkcioniranje grada. On naročito dolazi do izražaja od 19. stoljeća kada Vukovar postaje važna riječna luka. Upravo je lučna funkcija grada „njegova gospodarska i razvojna konstanta, bez obzira na političko geografsku pripadnost grada i promjene koje su se u toj sferi događale“ (Klemenčić, 2008:129). No, ne treba zaboraviti i na imaginarnu važnost ove rijeke za grad. Da bi

⁵ Kako demografski podaci pokazuju da se radi o potpuno neutemeljenoj izjavi, može se pretpostaviti da je ona prije rezultat težnje za održavanjem nekih kolektivnih imaginarija po kojima se gradovi izvan Srbije još uvijek na neki način trebaju držati srpskim gradovima.

se na nju ukazalo dovoljno je podsjetiti na to da je izvrstan prikaz života grada pružen upravo u knjizi naslovljenoj „Dunav“. Njen autor se pritom osvrće na čitav niz aktera koji tijekom godine koriste ovu gradsku scenu kako bi igrali različite uloge i u konačnici učinili neodvojivim život grada od njegove rijeke. No, Vukovar nije samo grad na Dunavu, nego i grad na granici. Ostaje pitanje radi li se o granici dviju država ili još i o regionalnoj pa i civilizacijskoj granici. Naime, naročito tijekom 90-ih godina 20-og stoljeća u Hrvatskoj je postojala izražena tendencija da se ona prikaže kao mediteranska i srednjoeuropska zemlja. U tom smislu granični položaj Vukovara činio bi od njega grad koji se nalazi i na granici regija, srednjoeuropske i balkanske. Međutim, da stvari nisu tako jednostavne pokazuju nerijetki europski projekti i inicijative koje Hrvatsku klasificiraju kao zemlju zapadnog Balkana. Tako ni Vukovar nisu zaobišle polemike oko toga gdje se on zapravo regionalno pozicionira što je tema koja će raspadom hladnoratovske podjele Europe činiti jedno od poticajnih istraživačkih područja kako geopolitičkog svrstavanja tako i promišljanja sfera imaginarnog.

3. DEMOGRAFSKA KRETANJA I MEĐUETNIČKI ODNOSI U GRADU OD 1991. GODINE DO DANAS

Ratna razaranja, osim što su ostavila golemi trag na fizičkom izgledu grada, pridonijela su i promjenama u njegovoj demografskoj strukturi. Promjene su zabilježene u brojnim demografskim pokazateljima, a prije nego se nešto detaljnije osvrnemo na demografsku sliku današnjeg Vukovara, spomenut ćemo promjene do kojih je došlo u broju pripadnika pojedinih etničkih skupina te ukupnom broju stanovnika od 1991. godine do danas. U gradu Vukovaru je prema popisu iz 1991. godine živjelo 46.735 stanovnika, od tog broja najviše je bilo Hrvata – 22.166 (47,4%), potom Srba – 15.143 (32,4%), dok su ostatak stanovništva činili pripadnici ostalih etničkih skupina među kojima se izdvajaju Rusini i Ukrajinci (3,1%), Mađari (1,6%) te Jugoslaveni (9,6%). Prema popisu iz 2001. godine, u gradu je živjelo 31.670 stanovnika od čega je po etničkoj pripadnosti bilo 18.199 (57,47%) Hrvata, 10.412 (32,88%) Srba, dok se čak 1.098 stanovnika ili 3,47% nije izjasnilo po etničkoj pripadnosti. Prema posljednjem popisu, onom iz 2011. godine, u Vukovaru živi 27.683 stanovnika od kojih su 15.881 Hrvati (57,37%), 9.654 Srbi (34,87%), 1.635 pripadnici ostalih etničkih skupina (5,9%) te 513 stanovnika kojima nije poznata etnička pripadnost ili se nisu izjasnili (1,85%). Najvažniji zaključak koji se iz navedenih podataka može izvesti je da je u periodu od dvadeset godina došlo do velikog pada broja stanovnika grada. U tom razdoblju grad je izgubio više od trećine stanovnika.

Prema dobnoj strukturi po posljednjem popisu stanovništva u gradu živi 3.872 stanovnika mlađih od 15 godina što predstavlja 14% od ukupne gradske populacije, 6.463 ili 23,3% stanovnika imaju od 15 do 34 godine, 7.196 ili 26% stanovnika imaju od 35 do 54 godine dok je 10.154 stanovnika (36,7%) starijih od 55 godina. Ovi podaci sami po sebi ukazuju na još jedan važan demografski pokazatelj, a to je demografsko starenje. Naime, već je analiza podataka popisa stanovništva iz 2001. godine pokazala da

je stanovništvo starije od 60 godina života u Vukovaru i brojem i udjelom u ukupnom stanovništvu nadmašilo stanovništvo mlađe od 19 godina života. S demografskog stajališta radi se o negativnom procesu koji bi mogao dodatno otežavati budući razvoj grada (Živić, 2007).

Obrazovna struktura stanovnika Vukovara starijih od 15 godina je takva da je bez škole ili s osnovnom školom 29,6% stanovnika, srednju školu završilo je 13.307 (55,9%) stanovnika, dok je 3.443 (14,5%) visoko obrazovnih stanovnika.

Na koncu, u gradu živi više žena nego muškaraca. Naime, u ukupnoj gradskoj populaciji živi 14.942 (54%) žena te 12.741 (46%) muškaraca.

Osim po nekim negativnim demografskim trendovima, vukovarska stvarnost obilježena je i zategnutim međunacionalnim odnosima. Naime, nakon procesa mirne reintegracije kojim se ovaj prostor integrirao u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske, došlo je do šireg povratka hrvatskog stanovništva u grad čime su iznova postavljena brojna pitanja o konzekvencama ratnih djelovanja na uspostavu poslijeratnog urbanog poretka. Prema jednom odmjerenom komentaru „unatoč različitim pokušajima međunarodnih, nacionalnih i lokalnih društvenih institucija, nije se ostvarilo povjerenje koje bi poticalo i pogodovalo stabilnom, kontinuiranom i autonomnom (samodostatnom i samoobnovljivo) razvoju regionalnog društva u hrvatskom Podunavlju“ (Matić, 2010:246). Rezultati raznih istraživanja ukazivali su na to da su upravo interpretacije uzroka i tijekom povijesnih događaja, prvenstveno onih iz dvadesetog stoljeća, ti koji utječu na brojne teškoće u međuetničkim odnosima. Premda nakon procesa mirne reintegracije nije bilo ozbiljnih kolektivnih sukoba između etničkih skupina, nije nedostajalo manjih incidenata, kao ni situacija u kojima je dolazilo do izražaja različito odnošenje pripadnika ovih skupina spram značenjskog polja.

U slučaju srpske strane može se spomenuti odbijanje nogometnog kluba iz Vere, koji nastupa u trećoj hrvatskoj ligi, da odigra utakmicu protiv nogometnog kluba Mitnica. Predsjednik kluba izjavio je da ne žele igrati na stadionu koji je sagrađen na stratištu iz Drugoga svjetskog rata te dodao „žao nam je, ali već sada možemo reći da sa Mitnicom nikada na tom stadionu nećemo igrati pa čak i po cijenu suspenzije ili izbacivanja iz lige“ (Bradarić, 2012) Predsjednik HNK Mitnice je tom prigodom izjavio: „Ovo je na neki način otvaranje pandorine kutije jer što će se dogoditi ako sutra hrvatski klubovi ne budu htjeli ići igrati utakmice, primjerice, u neka srpska sela čija su igrališta 50-ak metara od mjesta gdje su ubijani ljudi“ (Bradarić, 2012:-).

Kad su u pitanju Hrvati i način na koji se kod njih sjećanje pretilo u očekivanja, najjasniji primjer predstavljaju prosvjedi protiv uvođenja dvojezičnosti u grad. Naime, uvođenje dvojezičnosti do koje bi moglo doći nakon što je popis stanovništva pokazao da 2011. godine u Vukovaru živi preko 34,87% Srba, uključio bi i dvojezične natpise ulica što je kod većeg dijela hrvatskog stanovništva izazvalo izrazito negodovanje, a tiče se upravo načina na koji se imaginarno zahvaća grad. Dok su predstavnici najveće srpske stranke tu vijest dočekali izjavama da očekuju provedbu i poštivanje zakona, brojni predstavnici hrvatskih stranaka i udruga izražavali su „nevjericu da bi poslije svega toga natpis Ovčara ili Memorijalno groblje na pločama morali biti ispitani i na ćirilici“ (Bra-

darić, 2013:12). U Vukovaru je došlo i do formiranja građanske inicijative „Stožer za obranu hrvatskog Vukovara“ koja je 2. veljače 2013. godine organizirala skup u centru Vukovara na kojem se okupilo oko 20.000 ljudi. Nakon što su 2. rujna 2013. četiri ploče ipak postavljene, na naslovnici lokalnih, Vukovarskih novina osvanuo je veliki naslov „Miris Beiruta“ ukazujući na napetu situaciju koja vlada u gradu punom prosvjednika i specijalne policije.

Pitanje koje se nameće je što današnji stanovnici Vukovara misle o prethodno prikazanim načinima putem kojih se grad predstavljao, koliko ih drže identitetski aktualnim?

4. ODNOS DANAŠNJIH STANOVNIKA PREMA IMAGINARNOM POZICIONIRANJU GRADA

4.1 Provedba istraživanja i hipoteze istraživanja

Kako bismo odgovorili na prethodna pitanja koristit ćemo se dijelom anketnog upitnika koji je korišten u istraživanju provedenom tijekom lipnja 2012. godine. Istraživanje je provedeno na stratificiranom uzorku punoljetnog stanovništva Vukovara.⁶ U anketiranju je sudjelovalo 400 ispitanika, a tijekom provedbe istraživanja kontaktirano je 811 osoba. Od ukupnog broja sudionika njih 250 su se identificirali kao Hrvati (62,5% uzorka), 119 kao Srbi (29,8% uzorka), 24 kao pripadnici ostalih etničkih skupina (6% uzorka) dok ih 7 (1,8% uzorka) nije odgovorilo na postavljeno pitanje o etničkoj pripadnosti. U istraživanju su sudjelovale 244 žene (61%) i 156 muškaraca (39%). U skupini onih koji nisu završili školu ili su završili osnovnu školu je 71 ispitanik (17,8% uzorka), srednju školu završilo je 260 ispitanih (65%), dok je fakultet završilo 69 ispitanih (17,3%). Po dobnim skupinama ispitanici su naknadno podijeljeni u tri skupine. Pritom je 108 ispitanika ili 27% klasificirano u skupinu od 18 do 34 godine, njih 125 ili 31,3% u skupinu od 35 do 54 godine, dok ih je 165 ili 41,3% u skupini starijih od 55 godina. Usporedbom karakteristika uzorka s parametrima populacije nisu, na razini rizika 5%, utvrđena statistički značajna odstupanja po dobi i etničkoj pripadnosti.⁷ S obzirom na veličinu uzorka i populacije, maksimalna pogreška uzorka pri zaključivanju na populaciju iznosi $\pm 4,9\%$, uz 95–postotnu pouzdanost procjene.

6 U prvom koraku grad je podijeljen na devet četvrti u skladu s izborima održanim 2011. godine. U drugom koraku su izabrane ulice unutar četvrti, a potom su *random walk* metodom birana domaćinstava koja su kontaktirana radi provedbe ankete.

7 Manje odstupanje zabilježeno je po spolu – udio muškaraca u uzorku nešto je manji od njihova udjela u populaciji. S obzirom na veličinu odstupanja i činjenicu da se spol pri analizi podataka nije pokazao izrazito relevantnom varijablom, nismo smatrali potrebnim izvršiti ponderiranje podataka. Odstupanje je zabilježeno i na varijabli obrazovanje, pri čemu je izvjesno da je skupina onih koji su završili osnovnu školu podzastupljena u uzorku. Međutim kako su dostupni podaci Državnog zavoda za statistiku grupirani na nešto drugačiji način od onih u istraživanju, nije bilo moguće precizno utvrditi u kojoj je mjeri odstupanje prisutno. Stoga se ni u ovom slučaju nismo odlučili za ponderiranje podataka.

U istraživanju su korišteni instrumenti kojima se istražuje odnos prema ključnim značajkama grada te poželjnosti pojedinih sadržaja u muzeju, a koji su konstruirani na temelju materijala kojim se u razdoblju od sredine dvadesetog stoljeća prezentirao grad. Tako konstruirani instrumenti sastoje se od osam (ključne značajke grada), odnosno šest čestica (poželjnost pojedinih sadržaja u muzeju). Osim toga, koristi se i „Skala privrženosti gradu“, koja predstavlja modificirani instrument preuzet od Mišetić i suradnici (Mišetić et al, 2012).⁸

Hipoteze istraživanja postavljene su u skladu s nalazima o snažnoj homogenizaciji stanovništva po etničkom kriteriju kao posljedica ratnih događanja (Kardov, 2006; Čorka-
lo i Ajduković, 2009).

Stoga prva hipoteza glasi da će postojati statistički značajna razlika između Hrvata i Srba na česticama koje se tiču događanja iz Drugog svjetskog rata i Domovinskog rata. Osim toga, tvrdimo da će ispitanici za identitet grada više vrednovati one događaje za koje drže da su pripadnici njihove skupine bili najveće žrtve. S obzirom na to očekujemo da će Hrvati u odnosu na Srbe više vrednovati simboličku vrijednost Domovinskog rata, dok će Srbi u odnosu na Hrvate više vrednovati vrijednost Drugog svjetskog rata.

Druga hipoteza je da, s obzirom na dominantnu etničku homogenizaciju, obrazovanje neće biti povezano s procjenom važnosti pojedinih značajki i povijesnih događaja za identitet grada.

Treća hipoteza je da dob, iz istih razloga, neće biti povezana s procjenom važnosti značajki i povijesnih događaja za identitet grada.

4.2 Rezultati i diskusija

U tablici broj 1. mogu se vidjeti rezultati odgovora ispitanika na pitanje „Koliko je – po Vašem mišljenju – za identitet Vukovara važna svaka od navedenih značajki grada?“.

Iz podataka se može vidjeti da su građanima Vukovara posebno prihvatljive značajke Vukovara kao grada na Dunavu, baroknog grada i grada vučedolske kulture. Moglo bi se primijetiti da se radi i o značajkama koje su bile predmetom najmanjeg broja sporova u gradskoj povijesti što ih stoga očito čini prihvatljivim.

Potom slijede značajke po kojim je Vukovar srednjoeuropski grad, grad heroj, grad u kojem se prožimaju srednjoeuropski i balkanski utjecaji te grad snažne radničke tradicije te na koncu imamo značajku Vukovara kao antifašističkog grada koja je najbliža prosječnoj vrijednosti koja je označavala da ispitanicima nije ni važna ni nevažna za identitet grada. Ostaje, dakle, vidjeti je li niži rezultat navedenih značajki posljedica toga što su ih neke gradske skupine sustavno manje vrednovala.

U tablici broj 2. mogu se vidjeti rezultati odgovora ispitanika na pitanje „U kojoj mjeri bi - prema Vašem mišljenju - svaki od navedenih povijesnih događaja trebao biti zastupljen u muzeju grada Vukovara?“. Ispitanicima je, u ovom slučaju, ponuđeno šest značajnih događaja i razdoblja iz gradske povijesti.

⁸ Skala se sastoji od sljedeće četiri čestice: „Osjećam da je Vukovar dio mene“, „Vukovar mi je jako važan“, „Poistovjećujem se s Vukovarom“ i „Jako sam vezan za Vukovar“.

Tablica 1. Važnost pojedinih značajki grada. Odgovori svih ispitanika (%)

Koliko je - po Vašem mišljenju - za identitet Vukovara važna svaka od navedenih značajki grada?	Uopće nije važna	Nije važna	Nije ni važna ni nevažna	Važna je	Izrazito je važna	M	sd
1. Grad na Dunavu	0,5	0,8	1,0	21,8	76,0	4,72	0,57
2. Barokni grad	0,3	0,5	3,0	26,0	70,3	4,65	0,58
3. Grad antifašizma	10,5	13,3	28,0	25,3	23,0	3,37	1,26
4. Grad vučedolske kulture	0,3	0,0	3,0	22,3	74,5	4,71	0,55
5. Srednjoeuropski grad	2,5	5,3	16,0	27,0	49,3	4,15	1,03
6. Grad heroj	5,5	5,8	12,3	10,3	66,3	4,26	1,20
7. Grad u kojem se prožimaju srednjoeuropski i balkanski utjecaji	5,0	5,0	20,3	34,3	35,5	3,9	1,1
8. Grad snažne radničke tradicije	1,0	1,5	13,8	22,3	61,5	4,42	0,85

Tablica 2. Očekivanja građana od postava Gradskog muzeja Vukovar (%)

U kojoj mjeri bi - prema Vašem mišljenju - svaki od navedenih povijesnih događaja trebao biti zastupljen u muzeju grada Vukovara?	Nimalo	Malo	Osrednje	Mnogo	Izrazito mnogo	M	sd
1. Dobivanje statusa slobodnog kraljevskog grada 1231. godine	6,8	10,0	27,0	22,0	34,0	3,7	1,2
2. Oslobođenje grada od Turaka	7,5	8,8	30,3	26,5	27,0	3,6	1,2
3. Postajanje grada središtem županije 1745. godine	5,5	6,8	22,5	23,8	41,5	3,9	1,2
4. Održavanje Drugog kongresa KPJ 1920. godine	16,0	14,8	30,5	17,8	21,0	3,1	1,3
5. Antifašistička borba 1941.-1945.	11,3	15,3	31,5	20,8	21,3	3,3	1,3
6. Bitka za Vukovar 1991. godine	4,5	4,5	16,0	12,0	63,0	4,3	1,1

Kako se može vidjeti, bitka za Vukovar 1991. godine se izdvaja kao onaj događaj za koji najveći broj ljudi smatra da bi trebao biti mnogo ili izrazito mnogo zastupljen u muzeju grada. Nakon toga, slijede događaji iz nešto starije gradske prošlosti kao što su postajanje grada središtem županije, dobivanje statusa slobodnog kraljevskog grada te oslobođenje grada od Turaka. Na koncu nešto manje su, u odnosu na ostale čestice, vrednovane čestice vezane uz antifašističku borbu te održavanje Drugog kongresa KPJ. Rezultati pokazuju da kad su u pitanju značajke grada i sadržaji u muzeju na najvećem broju čestica postoji statistički značajna razlika među pripadnicima etničkih skupina. Iz tablice broj 5. može se zapaziti da, kada je u pitanju odnos spram značajki grada, u šest od osam slučajeva postoji statistički značajna razlika među ovim grupama. Iznosi aritmetičkih sredina ipak pokazuju da u tri slučaja razlike nisu pretjerano velike, štoviše može se konstatirati da su Dunav, barokni grad i grad vučedolske kulture značajke koje su simbolički važne za obje skupine. Određena kulturna obrada mogla je, ipak, igrati neku ulogu kada je u pitanju nešto veće vrednovanje Dunava kao gradskog simbola od strane Hrvata. Naime, gubitkom Vukovara i dijela Vukovarsko srijemske županije Hrvatska je početkom devedesetih ostala bez pristupa ovoj velikoj europskoj rijeci. Stoga se u tom razdoblju često govorilo o Vukovaru kao gradu na Dunavu koji se treba vratiti Hrvatskoj.⁹

Nešto veće vrednovanje značajke baroknog grada od strane Hrvata može se dovesti u vezu s još jednom značajkom za koju Hrvati pokazuju veću sklonost, a to je ona srednjoeuropskog grada. Naročito je tijekom devedesetih u dijelu hrvatske javnosti bila istaknuta težnja da se Hrvatska predstavi kao srednjoeuropska zemlja koja se nakon neuspješnog jugoslavenskog iskustva treba okrenuti Zapadu. Kao primjer toga može poslužiti i izjava jednog hrvatskog vijećnika u gradskom vijeću koji je komentirao regulacijski plan uređenja središnjeg područja grada na sljedeći način: „Ovo je ‘pogođen’ interes europskog Vukovara, ovo je vraćanje stila grada koji je narušavan minulih 45 godina prodorom ‘istoka’“ (Vukovarske novine, 12. ožujka 1997:4). Međutim, rezultati pokazuju da najveće razlikovanje ovih dviju skupina postoji kod ocjena značajki koje se vežu uz ratna događanja, pri čemu Srbi u odnosu na Hrvate značajno više vrednuju značajku Vukovara kao antifašističkog grada, dok Hrvati više vrednuju značajku Vukovara kao grada heroja. Tako se pokazuje da su ovi događaji iz 20-og stoljeća ostavili ključne razlike koje se mogu dovesti u vezu s dominantnim načinom na koji se unutar ovih grupa tumačila povijest (Žanić, 2008).

Treba naglasiti da su ove razlike održavane i kroz različita okupljanja, izvedbe i komemoracije koje se održavaju na važnim mjestima sjećanja u gradu. Izgradnja memorijalnog parka Dudik ili spomenika u Borovu još od razdoblja Druge Jugoslavije služila su da se naglase žrtve podnesene u Drugom svjetskom ratu. U nastupu jugoslavenske krize

9 Stihovi jedne popularne pjesme „Dobro jutro Vukovare divni“ su to jasno govorili:

*„Dobro jutro Vukovare divni
Dobro jutro cijeloj Hrvatskoj
Da nam Dunav ostane u himni
To 'ka mladost dade život svoj“.*

Tablica 3. Statistički značajne razlike prema dobi, obrazovanju i etničkoj pripadnosti u procjenama identitarne važnosti pojedinih značajki grada te važnosti zastupljenosti pojedinih sadržaja u muzeju grada Vukovara¹⁰

		Dobne skupine 1 = 18–34 2 = 35–54 3 = 55+	Obrazovne skupine 1 = bez škole, osnovna škola 2 = srednja škola 3 = fakultet	Etničke skupine 1 = Hrvati 2 = Srbi
Značajke grada	1. Grad na Dunavu	–	–	1(4,82)>2(4,55)
	2. Barokni grad	2(4,77)>1(4,49)	–	1(4,74)>2(4,5)
	3. Grad antifašizma	3(3,64)>1(2,99)	–	2(3,82)>1(3,09)
	4. Grad vučedolske kulture	–	–	1(4,8)>2(4,52)
	5. Srednjoeuropski grad.	–	–	1(4,31)>2(3,9)
	6. Grad heroj	–	–	1(4,83)>2(3,17)
	7. Grad u kojem se prožimaju srednjoeuropski i balkanski utjecaji	–	–	–
	8. Grad snažne radničke tradicije	3(4,57)>1(4,19)	–	–
Sadržaji u muzeju	1. Dobivanje statusa slobodnog kraljevskog grada 1231. godine	3(3,85)>1(3,35)	–	1(3,91)>2(3,33)
	2. Oslobođenje grada od Turaka	–	–	–
	3. Postajanje grada središtem županije 1745. godine	2(4,11), 3(3,95)>1(3,55)	–	–
	4. Održavanje Drugog kongresa KPJ 1920. godine	3(3,42)> 2(2,98),1(2,86)	–	2(3,78)>1(2,79)
	5. Antifašistička borba 1941.-1945.	3(3,46)>1(3,06)	–	2(3,82)>1(2,98)
	6. Bitka za Vukovar 1991. godine	–	–	1(4,75)>2(3,28)

s kraja osamdesetih dogodilo se određeno resemantiziranje mjesta sjećanja iz Drugog svjetskog rata koje su Srbi počeli tumačiti prvenstveno kao mjesta stradanja Srba. Ovaj

¹⁰ Testiranje statističke značajnosti razlika među skupinama po dobi i obrazovanju provedeno je analizom varijance odnosno Brown–Forsythe i Welchovim testom, ovisno o homogenosti varijanci. Razlike među parovima skupina testirane su Scheffeovim testom (za homogene varijance), odnosno Tamhaneovim T2 testom (za heterogene varijance). Razlike među etničkim skupinama testirane su t-testom. Svi testovi provedeni su na razini rizika 5%.

pomak bio je ključan da bi se ustrajalo na srpskoj pobuni i pokazivanju da Srbi moraju stvoriti novu državu koja bi promjenom republičkih granica uključila sve Srbe s područja Jugoslavije.

Tijekom kontrole zauzetog prostora u razdoblju 1991.-1998., Srbi su izgradili nekoliko značajnih spomenika kao što su spomenik na glavnom gradskom trgu, spomenik Draži Mihajloviću, kao i groblje u četvrti Sajmište na kojem su izgrađene spomen ploče u obliku šajkača. Kako su navedeni spomenici uklonjeni integracijom prostora u Republiku Hrvatsku došlo je, od strane pripadnika srpske etničke skupine, do ponovnog stavljanja snažnijeg naglaska na važnost antifašističkih spomenika kao istaknutih točaka gradskog identiteta.

Povratkom Hrvata u grad nakon okončanja procesa mirne reintegracije 15. siječnja 1998. godine došlo je do izgradnje više spomenika koji podsjećaju na događanja iz 1991. godine, od kojih su najznačajniji Memorijalno groblje, mjesto masovne grobnice na Ovčari te križ na ušću Vuke u Dunav. Ova mjesta istaknuta su kako za gradski identitet tako i za hrvatski nacionalni identitet. O važnosti Ovčare se tako slikovito izrazio gradonačelnik Zagreba M. Bandić koji je prilikom otvaranja Spomen doma na Ovčari izjavio: „Ovčara je hrvatski Aushchwitz. Ovdje se umiralo za Hrvatsku. Ovdje se branio Zagreb.“ (Vukovarske novine, 24. studeni 2006:5). Može se primijetiti da je izgradnja mjesta sjećanja na gradskom prostoru igrala istaknutu ulogu ne samo u referiranju na minule ratne događaje, nego i u identitetskom oblikovanju grada. Ne čudi stoga da se zahvaćanje grada putem njegovih mjesta sjećanja prožima s onim koji se tiče imaginarnih značajki grada, budući da se u oba slučaja radi o pozicioniranju tragova traumatične prošlosti kako u kulturnim materijalima kojima se grad predstavlja, tako i u mentalnim mapama njegovih stanovnika.

Dobiveni podaci potvrđuju hipotezu broj 1. jer pokazuju da Hrvati u odnosu na Srbe više vrednuju one motive koji se tiču Domovinskog rata, dok Srbi u odnosu na Hrvate više vrednuju motive iz Drugog svjetskog rata. Navedene razlike tumačimo u kontekstu različitog interpretiranja povijesnih događaja, „kolektivnog sjećanja“ koje se u Vukovaru prvenstveno prenosi unutar okvira etničkih grupa.

Iz tablice broj 3. može se vidjeti da je potvrđena i druga hipoteza kojom se tvrdilo da obrazovanje neće biti povezano s načinom na koji građani vukovara ocjenjuju ključne značajke grada i poželjnost zastupljenosti pojedinih sadržaja u Gradskom muzeju Vukovar. Kako pokazuju rezultati, niti u slučaju osam značajki grada, niti u slučaju sadržaja u muzeju ni u jednom slučaju nije postojala statistički značajna razlika među skupinama. Može se primijetiti da obrazovne skupine nisu u razdoblju nakon 1991. godine privlačile posebnu istraživačku pažnju kao ni pažnju šire javnosti. Deindustrijalizacija koja je pratila ratna događanja suočila je Vukovar s kompleksnom tranzicijom u kojoj je nestala tradicionalna radnička klasa i tek treba vidjeti hoće li razvoj nekog budućeg grada koji će se jasnije moći tipizirati kao postfordistički, postindustrijski ili postmoderni učiniti obrazovne karakteristike ispitanika snažnijim poljem identificiranja.

Za razliku od obrazovnih skupina, posljednjih godina sve veću pažnju privlače razlike i problemi s kojima se suočavaju dobne skupine koje žive u gradu. Prvenstveni poticaj

za to došao je od istraživanja koja se bave posljedicama odvojenog školskog sustava te od demografskih studija koje pokazuju iznimno nepovoljnu demografsku strukturu stanovništva grada (Čorkalo Biriški, Ajduković, 2008; Živić, 2007). U svim navedenim primjerima mogli bi se potražiti razlozi zašto nije potvrđena treća istraživačka hipoteza. Naime, pokazuje se da u velikom broju slučajeva postoje statistički značajne razlike među ispitanicima. Štoviše, pokazuje se i obrazac da mlađe skupine u manjoj mjeri vrednuju i gradske značajke i poželjnosti pojedinih sadržaja u novoobnovljenom Gradskom muzeju Vukovar.

Može se primijetiti da je u slučaju gradskih značajki najveća razlika zabilježena na čestici antifašistički grad, kao i to da je najmlađa dobna skupina imala statistički značajno manji rezultat u donosu na najstariju dobnu skupinu na čestici koja se ticala antifašističke borbe 1941-1945. Ovaj nalaz sugerira da najmlađa skupina ovaj događaj u gradskom kontekstu manje identitetski vrednuje u odnosu na najstariju skupinu što može biti povezano s vremenskim odmakom od spomenutog događaja, ali i s brojnim polemikama koje se u Hrvatskoj vežu za značaj i interpretiranje razdoblja i njegovih posljedica. No, postojanje još pet čestica na kojima je mlađa skupina imala manji rezultat u odnosu na neku od starijih skupina sugerira da se treba uzeti u obzir širi kontekst kako bi se objasnili dobiveni rezultati.

U tom kontekstu držimo da je važno istaknuti da je provedeno istraživanje uključivalo i pitanje identifikacije stanovnika s gradom pri čemu se pokazalo da je u odnosu na starije skupina mlađa skupina u manjoj mjeri privržena gradu (Žanić i Kufrin, 2013). Upravo ta činjenica mogla bi objasniti niže vrednovanje pojedinih značajki kao i povijesnih razdoblja od strane mlađe populacije. Brojnim teškoćama s kojima se inače susreću pripadnici mlađe populacije u gradovima srednje veličine u Hrvatskoj u Vukovaru treba dodati podjele uzrokovane ratnim događanjima. Kao posljedica rata u Vukovaru je institucionalizirana podjela mladih kroz odvojene škole i različite školske programe. Obilježja podijeljenog grada tu se jasno reflektiraju. Možda se upravo kao posljedica teškoća s kojima se mlađi susreću pojavljuju stavovi o nezainteresiranost mlađeg stanovništva za društvene, političke i kulturne događaje (Cvikić, 2011).

Svi navedeni podaci sugeriraju potrebu za sustavnim istraživanjima upravo ove dobne skupine kada je u pitanju odnos prema gradskom identitetu kao, dakako, i drugim elementima života u gradu.

5. ZAKLJUČAK

U ovom radu istraživalo se formiranje mentalnih mapa stanovnika grada Vukovara putem njihova vrednovanja i strukturiranja reprezentativnih gradskih sadržaja. Time se u centar pažnje stavilo imaginarno zahvaćanje prostora te povezivanje pojedinih gradskih sadržaja sa širim društvenim, povijesnim i kulturnim procesima.

Rezultati su pokazali da u slučaju grada Vukovara razlika među obrazovnim skupinama u doživljaju grada nije posebno istaknuta, čime je potvrđena jedna od hipoteza istraživanja.

Međutim, nije potvrđena hipoteza po kojoj dob nije povezana s doživljajem prostora. Naime, pokazalo se da na sedam istraživanih čestica mlađa skupina ostvaruje statistički značajno manji rezultat u odnosu na starije skupine. Držimo da se navedeni nalaz može tumačiti prvenstveno kroz prizmu manje identifikacije mladih s gradom iz čega onda proizlazi i manje vrednovanje značaja pojedinih istaknutih značajki ili reprezentativne vrijednosti pojedinih povijesnih događaja. Napokon, može se pretpostaviti da su socijalizacijski okvir i iskustvo odrastanja u podijeljenom gradu kojem je izložena mlađa generacija utjecali na razlike u oblikovanju mentalnih mapa različitih dobnih skupina. Na koncu etničke grupe pokazuju istaknute razlike u doživljaju grada tako da je potvrđena hipoteza po kojoj će Hrvati u odnosu na Srbe više vrednovati motive vezane uz Domovinski rat, dok će Srbi u odnosu na Hrvate više vrednovati motive vezane za Drugi svjetski rat. Ove razlike dobivaju na važnosti uzme li se u obzir složena situacija života u gradu nakon rata na koju upućuje K. Kardov pišući: „za razliku od Mostara, Beiruta, Johannesburga, Kosovske Mitrovice i drugih gradova u kojima je prostorna podjela realnost uzrokovana diskriminacijom, ekonomskom nejednakošću, ratom ili imigracijom u Vukovaru se suočavamo s neobičnom konstelacijom prostorno miješanog ali društveno podijeljenog okoliša“ (Kardov, 2006:3). Oblikovanje mentalnih mapa građana Vukovara pod izrazitim je utjecajem načina na koji se vrednuju prijelomni događaji koji su se u gradu dogodili tijekom dvadesetog stoljeća. Usporedba pripadnika najbrojnijih etničkih grupa pokazuje da su oni u većoj mjeri skloni vrednovati one simbole koji su u različitim narativima interpretiraju kao simboli stradanja pripadnika njihove etničke grupe. Simboli i značajke grada koje su se formirale na temelju kristalizacije slika iz historijske riznice grada i njegova geografskog pozicioniranja tako na određeni način postaju i prijenosnici kolektivnog sjećanja grupa. Stoga kulturne transformacije kojima urbani simboli bivaju podvrgnuti u društvenoj dinamici omogućavaju paralelno istraživanje toga kako stanovnici doživljavaju svoj grad i toga što nam grad može reći o grupama svojih stanovnika.

LITERATURA

- Anderson, B. (1990). *Nacija zamišljena zajednica*. Zagreb: Školska knjiga.
- Bradarić, B. (2012). „Odbili igrati utakmicu jer je teren na stratištu iz Drugog svjetskog rata“. *Večernji list*, 22. svibnja.
- Bradarić, B. (2013). „Ovčara na ćirilici“. *Večernji list*, 11. siječnja, str. 12.
- Cvikić, S. (2011). „Rezultati istraživanja potreba mladih u Gradu Vukovaru“, *Vukovarski zbornik No. 6*. Ogranak matice hrvatske Vukovar. Vukovar. str. 132-158.
- Čorkalo Biruški, D. i Ajduković, D. (2008). „Stavovi učenika, roditelja i nastavnika prema školovanju: što se promijenilo tijekom šest godina u Vukovaru?“ *Migracijske i etničke teme*, 24(3):198-216.
- Čorkalo Biruški, D. i Ajduković, D. (2009). „Od dekonstrukcije do rekonstrukcije traumatizirane zajednice: primjer Vukovara“. *Revija za socijalnu politiku*, 16(1):1-24.

- Državni zavod za statistiku (2011). *Popis stanovništva, kućanstava i stanova 2011. godine*. URL: <http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/censuslogo.htm> (17. ožujka 2014).
- Durman, A. (2004). *Vučedolski bromi bog*. Zagreb: Gradski muzej Vukovar.
- Hrelja, K. (1971). „Razvoj, poslovanje i proizvodnja kombinata od 1931. do 1970. godine“. U: K. Hrelja i M. Kaminski, *Borovo. Jugoslavenski kombinat gume i obuće*, str. 13-128. Slavonski brod: Historijski institut Slavonije.
- Karač, Z. (1994). „Urbanistički razvoj i arhitektonska baština Vukovara od baroka do novijeg doba (1687-1945)“. U: *Vukovar – vjekovni hrvatski grad na Dunavu*. Zagreb: Nakladna kuća „Dr. Feletar“.
- Karač, Z. (2010). *Analiza urbanističko-arhitektonskog razvoja grada Vukovara* (doktorska disertacija). Zagreb.
- Kardov, K. (2006). „Reconstructing Community, Recreating Boundaries. Identity Politics and Production of Social Space in Post-War Vukovar“. *Trondheim Studies on East European Cultures and Societies*, 19. Trondheim: NTNU.
- Klemenčić, M. (2008). „Glavne odrednice geografskog položaja Vukovara“. *Društvena istraživanja*, 17(1-2):125-134.
- Lynch, K. (1974). *Slika jednog grada*. Beograd: Građevinska knjiga.
- Majski, B. (1985). *Spomenici revolucije Vukovar*. Vukovar: Gradski muzej Vukovar.
- Majski, B. (1976). *Vukovarska komuna 1945-1975*. Zagreb: Turistkomerc.
- Marić, R. (2005). *Vukovar. Turistička monografija*. Zagreb: Turistička naklada.
- Matić, R. (2010). „Funkcionalna razina povjerenja“. U: *Mirna reintegracija hrvatskog podunavlja: znanstveni, empirijski i iskustveni uvidi*. Zagreb – Vukovar: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Middleton, D. i Brown, S. D. (2005). *The Social Psychology of Experience. Studies in Remembering and Forgetting*. London i New Delhi: SAGE Publications
- Misztal, B. (2003). *Theories of Social Remembering*. Open University Press.
- Mišetić, A., Franc, R., Miletić, M.-G. i Vrselja, I. (2012). „Sadašnjost i budućnost Vukovarsko-srijemske županije iz perspektive njezinih stanovnika“. U: *Vukovarsko-srijemska županija. Prostor, ljudi, identitet*, str. 439-452. Zagreb-Vukovar: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Vukovarsko-srijemska županija.
- Nemec, K. (2010). *Čitanje grada*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Nora, P. (1990). „Nacija“. *Naše teme*, 34(1-2):160-170.
- Rogić, I. (1993). „Vukovar ‘91 i hrvatski nacionalni identitet“. *Društvena istraživanja*, 2(2-3):501-521.
- Skoko, B. i Bagić, D. (2007). „Image Vukovara u hrvatskoj javnosti – 15 godina nakon stradanja“. U: *Vukovar- hrvatska baština i perspektive razvoja*, str. 167-181. Zagreb – Vukovar, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
- Said, E. (1999). *Orijentalizam*. Zagreb: Konzor.
- Stevenson, D. (2003). *Cities and Urban Cultures*. Philadelphia: Open Univesity Press.
- Todorova, M. (2005). „Šta je historijski region? Premeravanje prostora u Europi“. *Reč*, 73/19:81-96.

- Vukovarske novine. Glasilo SSRN Općine Vukovar* (1970-1990).
Vukovarske novine (1992-1997). Novine informativnog centra Vukovar.
Vukovarske novine. Dvotjedno glasilo grada Vukovara (1992 – 2014).
Wirth-Nesher, H. (2001). „Impartial Maps: Reading and Writing Cities“. U: R. Paddison, ur., *Handbook of Urban Studies*, str. 52-66. London: SAGE Publications.
Žanić, M. (2008). „Konstrukcija poslijeratnog prostora: simbolička izgradnja Vukovara“. *Polemlemos. Časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, 11:29-50.
Žanić, M. (2013). „Od mjesta sjećanja do zajednica sjećanja – društveno označavanje prošlosti“. U: D. Živić, S. Špoljar Vržina, V. B. Lupis i S. Cvikić, ur., *VUKOVAR '91. – Istina i/ili osporavanje (između znanosti i manipulacije)*. Zagreb i Vukovar: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar i Ogranak Matice hrvatske Vukovar.
Žanić, M. i Kufrin, K. (2013). „Kulturna baština i identitet grada. Stavovi građana i građanki Vukovara o zgradi Grand hotela/Radničkog doma“. U: A. Šundalić, K. Zmaić i T. Sudarić, ur., *Uloga obrazovanja u identitetu društva i ekonomiji znanja*. Ekonomski fakultet: Osijek.
Živić, D. (2007). „Demografski resursi društveno-gospodarskog razvitka Vukovara“. U: D. Živić i I. Žebec, ur., *Vukovar – hrvatska baština i perspektive razvoja*. Zagreb i Vukovar: Institut društvenih znanosti Ivo Pilar.
Živić, D. (2012). „Vukovar je bio srpski grad - nova manipulacija i/ili stara ideja Velike Srbije“. *Vukovarski zbornik 7*. Vukovar: Ogranak matice hrvatske Vukovar.

SOCIAL DYNAMICS AND SYMBOLIZATION OF SPACE. RESEARCH ON THE CONSTRUCTION OF THE MENTAL MAPS OF THE CITIZENS OF VUKOVAR

Mateo Žanić

Summary

This paper analyzes the communication process in which individual urban symbols are formed and the ways in which their collective reception takes place. In this context, the paper examines how the symbols in the city of Vukovar have been formed at the level of imaginary characteristics, as well as the extent to which these symbols affect the formation of the mental maps of the citizens. The paper also looks at the attitudes towards the desirability of exposure of various historical periods and events in Vukovar's Municipal Museum. The research was conducted in Vukovar in 2012. The hypothesis that the education of respondents will not affect the evaluation of the features of the city or the desirability of certain facilities in the museum was confirmed. The second hypothesis was also confirmed - that the members of two main ethnic groups in Vukovar will value differently the symbols that reflect the importance of 20th century wars for the city's identity. However, the research did not confirm the hypothesis that age will not affect the evaluation of urban symbols.

Key words: mental maps, symbols, Vukovar, collective memory, city features

GESELLSCHAFTSDYNAMIK UND RAUMSYMBOLISIERUNG. ERSTELLEN VON MINDMAPS VON BEWOHNERN DER STADT VUKOVAR

Mateo Žanić

Zusammenfassung

In der Arbeit werden der Kommunikationsprozess, in dem manche urbane Symbole gebildet werden, und die Art und Weise ihrer kollektiven Rezeption analysiert. In dem Kontext wird analysiert, wie es in Vukovar zur Bildung von Symbolen auf der Ebene der imaginären Merkmalen kam und inwiefern diese Symbole Erstellen von Mindmaps der Stadtbewohner beeinflussen. In der Arbeit werden auch Stellungnahmen dazu analysiert, wie wünschenswert es ist, Dokumente über bestimmte Geschichtszeiträume und Geschehnisse im Stadtmuseum Vukovar auszustellen.

Die Resultate der 2012 in Vukovar durchgeführten Forschung haben die Hypothese bestätigt, dass der Bildungsgrad der Befragten nicht ihre Bewertung der Stadtmerkmale und der Erwünschtheit bestimmter Inhalte im Museum u Vukovaru beeinflusst, sowie die Hypothese dass die Angehörigen der beiden zahlreichsten ethnischen Gruppen die Symbole der Wichtigkeit von Kriegsgeschehnissen aus dem zwanzigsten Jahrhundert für die Stadtidentität unterschiedlich bewerten werden. In der Forschung wurde jedoch die These nicht bestätigt, dass das Lebensalter die Bewertung von urbanen Symbolen nicht beeinflusst.

Schlüsselwörter: Mindmaps, Symbole, Vukovar, kollektives Gedächtnis, Merkmale der Stadt

